

Kompetencer og kaos

Et forundret svar på noget det vist er en kritik

Af Jeppe Bundsgaard

Niels Jakob Pasgaard diskuterer i *Nyt Dansk Udsyn* nr. 9, april 2015 en kompetencetilgang til undervisningsindholdsudvælgelse. Pasgaard indleder med en redelig gengivelse af forskellige kompetencedefinitioner, heriblandt undertegnede. Resten af artiklen er en diskussion og kritik af det perspektiv på kompetencetilgangen som jeg har udviklet gennem de senere år (fx Bundsgaard 2005, 2006, 2009, 2011). Det er skønt med en kritisk diskussion, men ikke skønt hvis den hviler på selektiv læsning, fejl læsning og tillægelse af tåbelige synspunkter. Desværre er det i lidt for høj grad det der sker i Pasgaards tekst. Det er ellers en klassisk filosofisk standard at man fremstiller sin modposition stærkest muligt.

Pasgaard lægger ud med at hævde at han vil diskutere kompetencebegrebet som det findes inden for den såkaldte læringsmålsdidaktik, som han i en note karakteriserer som behavioristisk – og så er den ligesom lagt i graven. Da mit arbejde er i fokus i teksten, læser jeg det sådan at Pasgaard ser det som læringsmålsdidaktisk. Desværre ved jeg ikke hvad læringsmålsdidaktik er, og jeg vil ikke umiddelbart mene at en didaktik kan hvile på læringsmål. Jeg forstår sådan set ikke hvordan man kan undervise uden at have mål for hvad elever skal lære. Men jeg vil heller ikke hævde at en didaktik er givet i og med målene (jf. fx Bundsgaard 2005, kap. 5.2).

Denne holdning er jeg ikke ene med. Den er hævdet af dannelsesteoretikere fra Kant til Sten Nepper Larsen. Larsen skriver det så præcist i sin artikel i *Uren Pædagogik 2* om "At ville noget med nogen":

Pædagogik kan defineres på mange måder; men fælles for de mange definitioner er *viljen* til at ville *noget* med *nogen* med en mere eller mindre legitim ret i en specifik kontekst. Denne ret udøves ofte som institutionelt garanteret, hævdunden og lovbunden. Pædagogik har et *telos* (en formålsrettethed) og er en bestræbelse udspændt i tid og 'befolkende' rum. Pædagogik er ikke blot et deskriptivt, men altid også et normativt felt. Pædagogik som en værdiforeskrivende praksis drejer sig ikke mindst om aktivt at ændre på menneskets adfærd, selvforståelse og selvudfoldelse. Pædagogik handler om at installere dynamiske selvforhold og om evnen til at udfolde fleksibel og fremadrettet selvrefleksion. Pædagogik er en privilegeret måde for samfundet at 'komme ind i' mennesket på. Pædagogik samfundsmæssiggør individet ved at opdrage, civilisere, kultivere, uddanne og danne det, lyder det mere eller mindre unisont fra Immanuel Kant og Émile Durkheim til Knud Grue-Sørensen og Knud Illeris (Larsen 2014).

Nepper Larsen peger således på at forudsætningen for undervisning er at man vil noget med nogen. Og at denne *man* der vil noget, i første omgang er samfundet. At der ned igennem systemet er andre der vil noget, fremgår ikke, men det er selvfølgelig klart. Pasgaard forekommer mig at være uenig med

denne opfattelse i og med han i sin formulering af et "Skitser til et alternativ" placerer læreren som den instans der alene har den legitime ret til at ville noget med de elever der er i hendes varetægt. Det kommer jeg tilbage til.

Pasgaard præsenterer et aspekt af den model for kompetenceorienteret curriculumlogik som jeg har fremlagt (bl.a. i Bundsgaard 2011). Nemlig den del som udpeger sociologiske studier som et led i udpegningen af mål for undervisningen. Hvad Pasgaard undlader at omtale, er de øvrige dele af modellen, som peger på at udpegning af indhold må være en proces der både har politiske og forskellige fagligt uddannede aktører. Således påpeger jeg at formål og mål med uddannelsen og fagene må være en politisk beslutning, mens konkretisering af hvordan formålet omsættes i mål for fagene, er sociologisk og fagdidaktisk, men i sidste ende afgøres politisk. Til valget af formål og mål vil den politiske diskussion hente hjælp i en filosofisk analyse og dialog. Så der er ikke tale om at "pædagogikkens normative karakter undermineres" som Pasgaard skriver. Tværtimod. Der er blot tale om at det arbitrære valg af indhold på baggrund af faglige kampe erstattes af formålsbegrundede overvejelser over hvad eleverne skal bruge deres dyrebare tid på.

Her præsenterer Pasgaard den grundlæggende modsætning mellem en samfundsbestemt og en lærerbestemt målfastsættelse. Han skriver: "I stedet for lærerens åbne normativitet sættes sociologernes deskriptive gætværk". Dikotomien mellem normativitet og deskriptivitet møder man ofte - men oftest med modsat fortegn, således at det deskriptive er det gode og det normative det onde. Jeg synes sådan set at begge yderpunkter tyder på enøjethed. For selvfølgelig kan skolen ikke alene bygge på hvad nogen synes, men den kan heller ikke alene bygge på hvad man kan beskrive. Når vi har besluttet noget vi synes, må vi undersøge hvad det betyder. Og så må vi afgøre om vi kan lide hvad vi fandt ud af - og måske revidere vores oprindelige holdning.

Pasgaard påpeger videre at man ikke kan forudsige fremtiden, og at elevernes fremtidige liv i kompetencetilgangen "reduceres til, hvad man i dag kan forestille sig det vil være". Pasgaard roder sig således ud i overvejelser over at man ikke ved om islamisk terror er et problem om tyve år. Og så giver det jo ikke mening at undervise i det, for så vil eleverne "have kompetence til at håndtere en udfordring som samfundet for 20 år siden troede ville være central i deres liv".

Det ville være fint hvis Pasgaard havde forholdt sig til de svar jeg giver på den indvending i mine tekster, men jeg gentager gerne kort, at man selvfølgelig ikke kan forudsige fremtiden. Men man kan heller ikke lade være med at have en forestilling om den, for så giver det ikke mening at bedrive skole. Det er nok højest tvivlsomt om terror er et overstået kapitel om tyve år. Men uanset hvad så vil det næppe være sådan at der ikke er konflikter af dyb og global karakter

- terror er en af vor tids tydeligste manifestationer af det epokale nøgleproblem om krig og fred. Undervisning om hvad terror har været, fx under den franske revolution og under anden verdenskrig, ved murens fald, under den kolde krig, og om hvad terror er nu, vil således være helt central for de opvoksede generationer så de kan deltage i refleksionerne over årsager, konsekvenser og mulige handlingsveje for de åbne demokratiske samfund. Det bliver helt Erasmus Montanus når Pasgaard skriver: "Kompetencerne og de dertil hørende videns- og færdighedsmål peger dermed bagud i tid, og ikke fremad, som man ellers ville tro".

Pasgaard hævder også at kompetencetilgangen gør at læreren og eleverne mister "muligheden for at frigøre sig af de dominerende idealer for samfundets udvikling". Et politisk mål med skolen er jo i dag og bør være, at eleverne bliver i stand til både at indgå i og kritisere og forandre det samfund de er en del af. Det er vel dybest set noget af det smukkeste ved demokratiets skole: At den uddanner og danner eleverne til at forandre selv samme samfund og skole. Man kunne få den opfattelse fra Pasgaards tekst, at jeg og andre med en kompetenceorienteret curriculumlogik ikke mener at det er målet. Men det er jo ganske enkelt forkert. Pasgaard citerer et af de mange steder jeg har behandlet dette spørgsmål: "Hvis formålet med skolen ... er at uddanne til at kunne begå sig, dvs. honorere kravene i situationer, samt at diskutere grundlaget og deltage i forandringer af dette, så ..." (min fremhævning) som viser at jeg er ganske opmærksom på denne skolens dobbelte opgave, med Nepper Larsens ord: "Tvangen til frihed som immanent *telos* (funger)er (som) pædagogikkens ultimative paradoks". Men Pasgaard afviser frejdigt at det kan være tilfældet, for "der er ingen reelle muligheder for frigørelse af samfundets værdisættelse af handlinger, og dermed bliver der heller ikke rum for kritik og udvikling af samfundets værdisættelse". Goddag mand økseskaft!

Pasgaard udtaler sig også om kompetencetilgangens "menneskesyn". Han hævder at "Med kompetencetilgangen erstattes idealet om dannelsen af det hele menneske med udviklingen af det kompetente menneske". Og så er det ligesom sagt. Jeg ved ikke helt hvad det vil sige at kompetencetilgangen har et menneskesyn. Jeg ved ikke hvad der er galt med at være kompetent. Og jeg ved ikke hvad det vil sige at være et helt menneske i modsætning til et kompetent menneske. Men jeg kan godt se at Pasgaard mener at det er forkert. Det er noget med at der sker et opgør med menneskers ligeværd, at vi går i retning af et meritokratisk menneskesyn, og vist noget med at nogen kan være mere fuldgyltige deltagere i samfundet end andre. Er det en forudsigelse, en empirisk funderet karakteristik eller er det bare sådan det er?

Som sagt ser det ud til at Pasgaard mener at målene og indholdet af undervisningen i skolen ikke skal fastlægges udefra. Han siger således: "Som det blev vist ovenfor, retter en kompetence sig mod løsning af de udfordringer som det eksisterende samfund vurderer, at det er relevant for skolens elever at

kunne løse". Jeg spørger: Hvad ellers? Og Pasgaard svarer vist: Læreren (og eleverne) skal bestemme mål og indhold, således at "læreren der, med afsæt i sine bredere erfaringer og sit kendskab til flere perspektiver, kan udfordre elevernes individuelle perspektiver". Dette kalder Pasgaard flerstemmigt. Jeg tænker at vi har at gøre med så komplekse og omfattende spørgsmål at ingen enkeltpersoner kan overskue og udvælge det indhold der er af afgørende betydning for de opvoksede generationer, og jeg tænker at det af den grund meget let for en del lærere kunne blive enstemmigt og indskrænket det der ville foregå. I hvert fald vil det være meget arbitrært hvad vi udsætter eleverne for. Hver lærer, sin skole. Personligt er jeg mere til at skolens formål, mål og til en vis grad indhold diskuteres, forhandles og formuleres af mange stemmer – politiske såvel som faglige i alle de mange afskygninger faglighed tager. Det er sådan set flerstemmigt. Og det er vist også det dannelsesstænkerne fra Kant til Nepper Larsen har talt for gennem de sidste par hundrede år eller tre.

Men det med at tildele læreren retten til at afgøre hvad der undervises i, fastholder Pasgaard kun lidt hen ad vejen. For i hans skitse til et alternativ bliver det til at lærerne og eleverne "må mødes med ønsket om at blive klogere og forstå hinandens perspektiver", og at "de må genskabe kulturens og samfundets viden i en ny, fælles viden om verden og det liv de er fælles om". Hvad hvis læreren ikke lige synes det er det skolen handler om, Pasgaard? Skal hun så bare undervise i hvad hun nu synes? Kom du ikke lige til at præsentere samfundets mål? Faktisk på en måde der ikke levner plads for kritik?

Pasgaard henter sin inspiration fra K.E. Løgstrups skelsættende tale om skolens formål ved DPU's 125 års jubilæum. Jeg finder også Løgstrups diskussion af skolens mål yderst interessant og skarp. Men jeg får den fornemmelse at Løgstrup beskriver en distanceret akademisk relation til verden. Skolen skal oplyse om tilværelsen, den er et "fristed for fri mennesker til sammen at finde ud af tingene" (Løgstrup, 1981). Jeg fornemmer at Pasgaard repræsenterer et lignende syn på at arbejdet i skolen skal skabe et distanceret, ikke-handlende tilgang til verden. Hvis det er tilfældet, så er vi reelt uenige. Men lige nu har jeg mest fornemmelsen af at vi ikke taler om det samme.

Referencer

- Bundsgaard J. (2006). Nøglekompetencer med bud til de humanistiske fagområder. I: *Cursiv*. Nr. 1, 2006.
- Bundsgaard, J. (2009). Dannelse for fremtiden. I: *Fællesskrift*, 2009. DanskLærerforeningen.
- Bundsgaard, J. (2011). The missing link – prototypiske situationer som didaktisk kategori. I: *Nordic Journal of Digital Literacy*, Vol. 6, 2011.
- Bundsgaard, J. m.fl. (2009). *Kompetencer i dansk*. København. Gyldendal.
- Larsen, Sten Nepper (2014). At ville noget med nogen – kritiske tanker om pædagogisk arbejde i kontrolsamfundet I: *Uren Pædagogik* 2.
- Løgstrup, K.E. (1981). *Forelæsning på Danmarks Lærerhøjskole den 21.*

september 1981.

http://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/videostreamingfraloegstrup_konference/nyheder_2007_20071119133744_loegstrup-skolens-formaal.pdf

Pasgaard, N.J. (2015). Skolens formål - kompetenceudvikling eller tilværelsesoplysning? I: *Nyt Dansk Udsyn*, Nr. 9, april 2015. Onlinetidsskrift for Nyt Askov.